

Vad påverkar klarspråk?

En kvalitativ undersökning av arbetet med klarspråk på Sveriges riksdag

Agnes Edin

Student

Vt 2013

Examensarbete, 15 hp

Språkkonsultprogrammet, 180 hp

Sammandrag

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka vad som påverkar klarspråksarbetet på Sveriges riksdag. Materialet består av enskilda intervjuer med fyra textgranskare på Riksdagsförvaltningen, enheten riksdagstryck. Fokus ligger på granskningen av betänkanden. De teman som undersöks är textgranskarnas syn på mottagarna, textgranskarnas tolkning av klarspråk, huruvida textgranskarna följer rådande klarspråksnormer, vilka redskap textgranskarna har att tillgå i arbetet med klarspråk samt vilka hinder respektive möjligheter som finns för klarspråk inom verksamheten. Resultaten visar att arbetet med klarspråk på riksdagen påverkas av flera olika faktorer, bland annat riksdagens traditioner vad gäller arbetssätt och skrivsätt. Främst tycks textgranskarnas möjlighet att påverka betänkandena, också på ett tidigt stadium, och deras kommunikation med skribenterna vara av vikt för att utveckla klarspråksarbetet. En seriös satsning genom ett klarspråksprojekt skulle kunna ge textgranskarna möjligheten att komma in tidigare i processen när betänkandena blir till och utveckla kontakten med skribenterna. Baserat på resultatet drar jag slutsatsen att man kan anta att god kommunikation mellan skribenter och textgranskare samt både skribenters och textgranskares möjlighet att påverka texterna de arbetar med har en positiv inverkan på klarspråksarbetet i en verksamhet.

Nyckelord: klarspråk, myndigheter, normer, verksamhet, intervju.

Innehåll

1 Inledning.....	5
1.1 Syfte	6
2 Bakgrund	6
2.1 Riksdagen, Riksdagsförvaltningen och enheten riksdagstryck	6
2.2 Betänkandena	7
2.4 Klarspråk	7
3 Tidigare forskning	8
4 Teoretiska begrepp	9
5 Material och metod	10
5.1 Semistrukturerade kvalitativa intervjuer	10
5.2 Urval av informanter	11
5.3 Kompletterande material	12
5.4 Transkribering och kodning	12
5.5 Diskussion kring material och metod	12
6 Resultat.....	13
6.1 Vilka ser textgranskarna som mottagare av betänkandena?	13
6.1.1 Skilda mottagargrupper	13
6.1.2 Osäkerhet på om mottagarna kan förstå.....	14
6.2 Hur tolkar textgranskarna klarspråk?	15
6.3 Följer textgranskarna rådande klarspråksnormer?.....	15
6.3.1 Klarspråksråd som textgranskarna följer.....	16
6.3.2 Klarspråksråd som textgranskarna inte följer	16
6.4 Vilka redskap har textgranskarna att tillgå när de granskar betänkanden?	17
6.5 Vilka hinder finns för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer?	18
6.5.1 Resurser	18
6.5.2 Textgranskarna kommer in sist i processen	18
6.5.3 Skrivtraditioner	19
6.5.4 Regeringens propositioner	20
6.5.5 Kommunikationen med skribenterna är inte tillräckligt utvecklad.....	20
6.6 Vilka möjligheter finns för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer?	21
6.6.1 Klarspråksprojekt	22
6.6.2 Klarspråksintresserad riksdagsdirektör	22
6.6.3 Generationsskifte	23
7 Sammanfattning av resultat	23
8 Diskussion	24
9 Litteratur	27

1 Inledning

Under 1970-talet började kommunikationen mellan myndigheter och medborgare i Sverige förändras. En dialog efterfrågades och det traditionella myndighetsspråket ifrågasattes (Rahm & Ohlsson 2009:25). I rapporten *Klarspråk – en grund för god offentlig service* (1985:1) om den språkvårdande verksamheten i Regeringskansliet och andra myndigheter från åttiotalet står det att medborgarna har rätt till insyn i myndigheternas verksamhet och möjlighet att följa samhällsfrågorna och deras behandling och att ett krångligt språk som försvårar detta inte kan godtas. Redan då argumenterade man alltså för det vi i dag kallar för klarspråk.

I dag har klarspråksarbetet stöd i språklagen i den så kallade klarspråkparagrafen (SFS 2009:600 11 §). Kjærgaard och Bierring Lange forskar om klarspråksprojekt i Danmark och menar att man i klarspråksarbete numera utgår från mottagarens perspektiv snarare än avsändarens (Kjærgaard & Bierring Lange 2012:6 f.). Detsamma kan sägas om klarspråksarbetet i Sverige (Rahm & Ohlsson 2009:25).

Men trots att man i Sverige har arbetat med klarspråk under en lång tid finns det ingen samlad beskrivning av och diskussion om klarspråksarbetets bakgrund, praktiska betydelse och idémässiga förankring (Rahm & Ohlsson 2009:28). Det finns dessutom förvånansvärt lite forskning inom området. Rahm och Ohlsson menar att studier som visar hur språkvårdens rekommendationer faktiskt slår igenom är sällsynta (2009:27). Det här kan ses som problematiskt. Särskilt eftersom att de klarspråksråd som rekommenderas ofta är generella, och därför måste konkretiseras när de ska tillämpas på en arbetsplats. Studier av Gunnarsson (1992), Kjærgaard (2010) och Nord (2011) visar att arbete med klarspråk påverkas av flera olika faktorer, exempelvis arbetsorganisation och traditioner.

Sveriges riksdag är den högsta beslutande instansen i Sverige. En av riksdagens huvudfunktioner är lagstiftning och riksdagens beslut är bindande för medborgare och myndigheter (Betänkandehandboken 2012:9). Riksdagens arbete påverkar därför i allra högsta grad alla medborgare i Sverige. En av de mest centrala texttyperna i riksdagen är betänkanden eftersom deras huvudsakliga uppgift är att fungera som underlag för riksdagens beslut (Betänkandehandboken riksdag 2012:24). Om medborgarna ska kunna ha insyn i riksdagens verksamhet ska de alltså kunna tillgodogöra sig informationen i betänkandena. Betänkandena skrivs av föredraganden i utskottskanslierna och granskas av textgranskare på Riksdagsförvaltningen, enheten riksdagstryck (Betänkandehandboken 2012:241). Textgranskarna har olika utbildningar, exempelvis översättarutbildning eller språkkonsultutbildning, och har genomgått ett prov innan de börjat arbeta på riksdagen. De följer i möjligaste mån språklagen (SFS 2009:600 11 §) i arbetet med betänkandena.

Men hur går det till när de generella klarspråksråden ska omsättas av textgranskarna i praktiken? Vad påverkar arbetet med att konkretisera råden och applicera dem på betänkandena? Kort sagt, hur fungerar klarspråksarbetet vid den högsta beslutande instansen i Sverige? Ur en språkkonsults perspektiv är detta intressant att studera av flera olika anledningar. Klarspråk är en viktig del i många språkkonsulters arbete. Språkkonsulter kan både fungera som språkvårdare och ge klarspråksråd och själva arbeta med att skriva eller granska texter som följer rådande klarspråksnormer.

Idén till den här uppsatsen kommer från Saga Bendegard, doktorand vid Uppsala universitet, som gör en liknande undersökning hos översättarna i EU som en del av sin avhandling (se Bendegard 2012). Hon menade att det vore intressant att kunna jämföra sina resultat med resultat från en undersökning på en svensk myndighet och jag bestämde mig för att göra en sådan.

1.1 Syfte

Syftet med min uppsats är att med hjälp av kvalitativa intervjuer undersöka vad som påverkar klarspråksarbetet på riksdagen. Med hjälp av undersökningen vill jag svara på följande frågeställningar:

- Vilka ser textgranskarna som mottagare av betänkandena?
- Hur tolkar textgranskarna klarspråk?
- Följer textgranskarna rådande klarspråksnormer?
- Vilka redskap, exempelvis i form av handböcker, har textgranskarna tillgå när de granskar betänkanden?
- Vilka hinder finns för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer?
- Vilka möjligheter finns för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer?

2 Bakgrund

Nedan presenteras bakgrund om riksdagen, Riksdagsförvaltningen och enheten riksdagstryck, betänkanden och klarspråk.¹

2.1 Riksdagen, Riksdagsförvaltningen och enheten riksdagstryck

Sveriges riksdag ska stifta lagar, besluta om budget och kontrollera regeringen och andra myndigheter (Betänkandehandboken 2012:9). Talmannen leder riksdagsarbetet medan de

¹ Om inte annat nämns är informationen i detta kapitel hämtad från riksdagens webbplats.

349 ledamöterna, som är folkvalda, ska representera folkets vilja i riksdagen. En stor del av deras arbete sker i utskotten, där riksdagens beslut förbereds.

Riksdagsförvaltningen är en myndighet som har till uppgift att underlätta riksdagens arbete genom att exempelvis hjälpa ledamöterna med sakkunskap och beslutsunderlag och se till att de har bra arbetsförhållanden. Riksdagsförvaltningen ska också informera om riksdagen och dess arbete.

Enheten riksdagstryck ligger under Riksdagsförvaltningen som har som huvuduppgift att se till att riksdagstrycket produceras och distribueras så att kammarens tidsplan kan hållas. Riksdagstrycket omfattar propositioner och skrivelser, motioner, betänkanden, yttranden, utlåtanden, protokoll, verksamhetsberättelser riksdagsskrivelser, framställningar, register, redogörelser och faktrapromemorior. Enheten består av bland annat av en produktionsdel, en textgranskningsdel och ett internt tryckeri. (Enheten för riksdagstryck. Så funkar det 2010:3)

2.2 Betänkandena

Ett förslag till en ny lag, eller ändring i en lag som redan gäller, kommer till riksdagen antingen från regeringen i en proposition eller från en eller flera riksdagsledamöter i en motion; motionerna är ofta motförslag till propositionerna. Förslaget skickas till ett utskott där det förbereds innan utskottet lämnar ett underlag till riksdagsbeslut, ett så kallat betänkande, där utskottet föreslår hur riksdagen ska besluta. Betänkandet granskas av textgranskare vid enheten riksdagstryck; utskottskansliet går sedan igenom och tar ställning till textgranskarnas ändringsförslag innan betänkandet trycks och publiceras på riksdagens webbplats (Betänkandehandboken 2012:241). Betänkandet fungerar sedan som underlag för en öppen debatt där alla partier meddelar hur de ställer sig till utskottets förslag till riksdagsbeslut. Efter debatten röstar riksdagens ledamöter om förslaget.

Eftersom betänkandenas huvudsakliga uppgift är att fungera som underlag för riksdagens beslut är den främsta målgruppen för dem riksdagens ledamöter. Regeringen och Regeringskansliet och företrädare för olika myndigheter, organisationer och företag är också viktiga målgrupper. Dessutom kan allmänheten ha ett intresse av att läsa betänkandena, vilket har stor betydelse för insynen i riksdagens arbete. (Betänkandehandboken 2012:24)

2.4 Klarspråk

Än så länge finns ingen vedertagen definition² av klarspråk men beskrivningen enligt språklagen (SFS 2009:600 11 §) är ett vårdat, enkelt och begripligt myndighetspråk. Med vårdat menas att språket ska följa den officiella språkvårdens rekommendationer och kunna förstås av den enskilde. Med enkelt menas ett språk utan svårbegripliga ord och med en enkel

² Under hösten 2012 tog en arbetsgrupp bestående av representanter för Språkrådet, Terminologicentrum och föreningen Examinerade språkkonsulter i svenska fram ett förslag till en definition av begreppet klarspråk; definitionen skickades på remiss i januari 2013 (Rapport om klarspråksverksamhet 2012:9).

och tydlig grammatisk uppbyggnad och med begripligt menas att språket ska vara anpassat så att mottagaren bör kunna förstå. (Språkrådet 2010:7)

Klarspråksråd är generellt inte särskilt specifika. Nyström Höög m.fl. (2012:18) menar att detta beror dels på att råden ska vara kortfattade, dels på att de ska vara begripliga för människor som inte är insatta i språkvetenskap. Nord (2011:45) har undersökt vad som kan förknippas med klarspråk om man med klarspråk menar "det språkbruk och den textutformning som är ideal för myndigheter" utifrån fem olika uppsättningar klarspråksråd³. Nord (2011) visar att klarspråk är ett omfattande område. Råden berör nämligen de flesta olika kommunikations- och språknivåer: generella råd om skrivprocess och mottagaranpassning, olika aspekter på textens övergripande struktur i vid mening, grammatiska och textlingvistiska aspekter och aspekter av ordval och bruk av skiljetecken (Nord 2011:47). Nord (2011:65) menar att det utifrån råden kan vara svårt dra mer precisa slutsatser om vilka språkdrag som kan anses som mer eller mindre lämpliga.

3 Tidigare forskning

Gunnarsson (1992) diskuterar skrivande med utgångspunkt i sociolingvistikerna då hon redovisar en fallstudie av skrivande vid huvudkontoret i en kommunalförvaltning. Syftet med undersökningen var att analysera den kommunikativa verksamheten vid en arbetsplats ur ett sociolingvistiskt perspektiv (Gunnarsson 1992:47). Detta gjordes genom enkäter, intervjuer och kartläggning av textproduktion. Utifrån studiens resultat drar Gunnarsson ett antal generella slutsatser. Hon menar att skrivandet är integrerat i den allmänna verksamheten vid en arbetsplats och att känslan av frihet och inflytande bidrar till en positiv upplevelse av skrivande. Hon menar också att man på arbetsplatser där det skrivs bör försöka bryta hierarkiska mönster så att alla de som skriver har möjlighet att faktiskt påverka hur de skriver, något annat är ofta slöseri med resurser. Gunnarsson menar också att det behövs systematisk inskolning och återkommande internkurser i skrivande. Vidare menar hon att det behövs en medvetenhet om det relativa i olika textnormer och ett kritiskt förhållningssätt till föräldrade och otjänliga textmönster för att skrivandet ska upplevas som fritt och skapande. (Gunnarsson 1992:133 f.)

I en rapport från 2011 redovisar Andreas Nord en fallstudie där två externa språkvårdare granskar en rapport från en myndighet. Nord undersökte, genom bland annat intervjuer och analys av revisionsförslag, hur språkvårdarnas revisioner förhåller sig till normer och ideal i verksamheten och myndighetsspråkvården i stort samt hur arbetet i verksamheten organiseras och hur de olika deltagarna förhåller sig till det. Studien visar att ramarna för granskningsarbetet påverkar resultatet. Två praktiska problem med språkgranskning, då

³ Svarta listan (2004), *Klarspråk lönar sig* (2006), *Klarspråkstestet: rapporter* (2008), sidan *Hur skriver man klarspråk* på Språkrådets webbplats (uppdaterad 4 februari 2009) och *Myndigheternas skrivregler* (2009).

framförallt på entreprenad, belyses särskilt: bristen på direkt kommunikation mellan språkvårdare och skribenter och bristen på respons (Nord 2011:193 f.). Studien landar i hypotesen ”att en språkvårdarinsats som organiseras så att den blir proaktiv, integrerad, dialogisk och kännetecknas av en målorienterad syn på kommunikation har större potential att leda till mer långsiktiga förändrade kommunikationsmönster och en ökad språklig kompetens hos medarbetarna” (Nord 2011:196).

Kjærgaard (2010) berör i sin forskning också aspekterna kommunikation och respons. I sin avhandling redovisar och diskuterar hon vilka effekter två klarspråksprojekt på Danmarks Domstole och Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning har fått. I två artiklar från 2012 berättar hon om studiens resultat. Analys av texter på Danmarks Domstole och Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning före och efter språkprojekten visade att projekten fått en mycket begränsad genomslagskraft och analys av verksamheterna visade att detta berodde på bland annat olika strukturella och individuella faktorer (Kjærgaard 2012a:1, 2012b:21). På Danmarks Domstole var en viktig orsak domarnas självständighet och ett mycket starkt antagande lokalt i domstolarna att det är domarnas ensak hur de skriver sina domar (Kjærgaard 2012a:1). Detta liknar resultatet av analysen på Københavns Kommunes Teknik- og Miljøforvaltning där orsaken bland annat var att skrivande ses som något individuellt och att de texter som skrivs inte utvärderas eller diskuteras (Kjærgaard 2012b:20).

Kjærgaard (2010) lyfter alltså, liksom Nord (2011), fram vikten av att texter diskuteras och av att de som skriver texter får återkoppling på dem. Gunnarsson (1992) förespråkar kommunikation om texter genom utbildning och fokuserar också på skribenternas möjlighet att påverka de texter de skriver.

4 Teoretiska begrepp

I den här uppsatsen undersöker jag hur klarspråksråd realiserar på en specifik arbetsplats. För att diskutera arbetsplatsen och klarspråksråden använder jag mig av begreppen verksamhet och redskap som är hämtade från verksamhetsteori, samt kodifierade diskursnormer och faktiska diskursnormer som diskuteras av bland andra Josephson (2005) och Nord (2011). Jag redogör också för Josephsons (2006) distinktion mellan språkriktighet och textriktighet.

Ett verksamhetssystem, eller en verksamhet, är en historiskt utvecklad aktivitet (Säljö 2008:138). Verksamheten kan ses som en gemenskap av synsätt, traditioner och intressen och är därför månggröstad (Nord 2011:33). Institutioner som skola eller rättsväsende kan ses som olika verksamheter, men även aktiviteter som exempelvis bibliotekariens eller grafikerns kan ses som delar av historiskt utvecklade verksamheter med egna traditioner och kunskaper (Säljö 2008:138). En verksamhet är kollektiv, vilket innebär att handlingarna där regleras av

vedertagna sociala regler inom verksamheten (Nord 2011:33).

Verksamhetsteorin betonar att vi använder olika redskap för att handla inom olika verksamheter. Redskapen bidrar också själva till handling genom de tillgångar och begränsningar som är inbyggda i dem. Redskapen kan vara allt från konkreta, materiella redskap till begreppsliga redskap och tecken; också diskursnormer kan ses som redskap. (Nord 2011:32)

Nära förknippade med en verksamhet är de normer som formas och tar sig uttryck i den (Nord 2011:25 ff.). Jag kommer i den här uppsatsen att fokusera på diskursnormer, alltså normer på text- och samtalsnivå (se Josephson 2005:81). Diskursnormer är ofta vaga och handlar snarare om vad som är rimligast när man skriver en text än om vad som är korrekt eller inkorrekt (Josephson 2005:93). De är ofta flexibla och i hög grad kontextbundna (Nord 2011:26) och kan exempelvis vara knutna till en viss arbetsplats (Josephson 2005:93). De behöver dock inte vara delade mellan olika grupper på arbetsplatsen (Nord 2011:25). När en normgivande instans, exempelvis Språkrådet, rekommenderar en norm kallar Josephson det för kodifiering (Josephson 2005:82). Både Josephson (2005) och Nord (2011) skiljer på kodifierade och faktiska diskursnormer. Den kodifierade diskursnormen är den som rekommenderas och den faktiska är den som faktisk praktiseras i en viss verksamhet (Nord 2011:26).

Josephson (2006) skiljer på språkriktighet och textriktighet. Språkriktighet rör ord- och meningsnivån i texter medan textriktighet rör frågor om struktur, perspektiv och mottagaranpassning (Josephson 2006:5 f.).

5 Material och metod

Nedan beskriver jag semistrukturerad intervju som metod, hur jag gjort mitt urval av informanter, det kompletterande material som jag använt mig av samt hur jag transkriberat och kodat materialet. Slutligen diskuterar jag mitt val av material och metod.

5.1 Semistrukturerade kvalitativa intervjuer

Mitt material består av semistrukturerade intervjuer. Vid semistrukturerade intervjuer använder man sig av en så kallad intervjuguide med bestämda teman som ska beröras under intervjun, men intervjupersonen har stor frihet att själv utforma svaren (Bryman 2011:415). Totalt består mitt material av individuella intervjuer med fyra textgranskare. Varje intervju var cirka en och en halv timma lång och spelades in på respektive textgranskares arbetsrum. Jag ringde också upp en av textgranskarna vid ett senare tillfälle för att komplettera med en fråga jag glömt att ställa under intervjun. Sammanlagt rör det sig om cirka 360 minuters inspelat material.

Uppsatsens sex inledande frågeställningar har fungerat som övergripande teman i min

intervjuguide. Tillhörande varje tema fanns ett antal mer detaljerade frågor som jag ställde till intervjupersonerna. Jag förhöll mig förhållandevis fritt till frågorna i enlighet med Bryman som skriver att man under semistrukturerade intervjuer kan frånga ordningsföljden vad gäller frågorna i intervjuguiden och ställa följdfrågor till intressanta svar (se Bryman 2011:415).

I slutet av intervjuerna fick textgranskarna titta på en lista med allmänna klarspråksråd hämtad från *Klarspråk lönar sig* (2006:7 f.). Jag bad textgranskarna diskutera klarspråksarbetet på riksdagen utifrån dessa råd. Jag gjorde detta för att få en mer jämförbar bild av vilka klarspråksråd textgranskarna tog fasta på och vilka de valde att inte använda. Jag valde att visa råden först i slutet av intervjuerna för att inte påverka textgranskarnas spontana tankar om klarspråk under intervjuerna.

Innan intervjuerna tackade ja till att delta i min undersökning informerade jag dem skriftligen om undersökningen. Informerat samtycke spelades in på band i samband med intervjuerna. Informerat samtycke innebär bland annat att man informerar intervjuerna om det allmänna syftet med undersökningen, om hur den är upplagd och om att intervjuerna deltar frivilligt i undersökningen och har rätt att dra sig ur när som helst (Kvale & Brinkmann 2009:87). Det insamlade materialet behandlades konfidentiellt vilket innebär att privat material som kan identifiera intervjuerna inte avslöjas (se Kvale & Brinkmann 2009:88).

5.2 Urval av informanter

Den vanligaste rekommendationen vad det gäller urval när man arbetar med kvalitativa intervjuer är målinriktat urval (Bryman 2011:434). Det är också den urvalstekniken jag använt mig av. Målinriktat urval är strategiskt och innebär att man gör sitt urval utifrån sina frågeställningar för att få tag på intervjupersoner som är relevanta för dem (Bryman 2011:434). Anledningen till att jag valde att intervjua textgranskare istället för språkvårdare, informatörer, kommunikatörer, pressekreterare eller för all del en av varje, är att det är textgranskarna som arbetar mest direkt med att åstadkomma texter som följer rådande klarspråksnormer. Utgångspunkten i valet av informanter var att gruppen skulle bli så varierad som möjligt vad gällde textgranskarnas tidigare erfarenheter och erfarenheter av arbetet på Riksdagsförvaltningen. Därför valde jag informanter baserat på utbildning och tidigare yrken samt hur länge de arbetat på Riksdagsförvaltningen. Textgranskarna jag intervjuade hade vid tidpunkten för intervjuerna arbetat på Riksdagsförvaltningen mellan knappt tolv år och drygt ett år. Vissa av dem hade arbetat internationellt och andra i Sverige. Alla hade tidigare arbetat med texter men med olika utgångspunkter och mål.

5.3 Kompletterande material

För att få en bättre bild av arbetet med klarspråk på Riksdagsförvaltningen har jag läst två rapporter och en handbok från Riksdagsförvaltningen. Rapporterna är *Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor* (2012) och *Rapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor. Förberedelser för ett klarspråksprojekt* (2013). Handboken är *Betänkandehandboken* (2012). Den första rapporten formulerar en inriktning för klarspråksarbetet inom Riksdagsförvaltningen, beskriver den språkliga kulturen som råder där, föreslår metoder och aktiviteter för att främja klarspråksarbetet på arbetsplatsen och föreslår en plan för hur klarspråksarbetet ska följas upp. Den andra rapporten innehåller en handlingsplan för ett kommande klarspråksprojekt. Handboken beskriver bland annat hur betänkanden produceras, vad ett betänkande ska innehålla och hur dess disposition ser ut. Handboken innehåller även ett kapitel med språkliga riktlinjer.

För att fördjupa min analys har jag i resultatdelen valt att jämföra mina resultat med rapporterna och handboken för att peka på punkter där de stämmer överens och skiljer sig åt.

5.4 Transkribering och kodning

Jag har transkriberat det inspelade intervjumaterialet ord för ord. Citaten återges dock inte i talspråk då de intervjuade eventuellt skulle kunna ta illa vid sig av att se sitt talspråk i skrift (se Trost 2010:157). Informanterna har getts beteckningarna A, B, C och D. Citaten i resultatdelen hänvisar till dessa beteckningar.

Ett vanligt sätt att hantera och analysera kvalitativa intervjuer är att göra en så kallad kvalitativ kodning av materialet (Bryman 2011:523). Kvalitativ kodning innebär att man noterar och antecknar nyckelord eller teman som finns i materialet för att i nästa steg undersöka om det finns ett samband mellan koderna eller en teori relaterad till dem (Bryman 2011:225). Efter att jag transkriberat intervjuerna och skrivit ut dem organiserade jag materialet under de teman som fanns i min intervjuguide och som var desamma som uppsatsens sex inledande frågeställningar. Därefter kodade jag materialet under varje tema för att hitta mönster och subteman. När kodningen genomförts analyserade jag de teman och subteman som framkommit för att se på vilket sätt det gick att koppla dem till de teoretiska begreppen verksamheter och diskursnormer.

5.5 Diskussion kring material och metod

Då mitt syfte var att undersöka hur klarspråksarbetet går till på en specifik arbetsplats lämpade sig ett kvalitativt förhållningssätt bäst. Kvalitativ forskning syftar till att uttyda och förstå fenomen (Nyberg & Tidström 2012:125).

Jag valde att samla in material genom intervjuer. Dalen (2007:9) menar att intervju som

metod ”är speciellt väl lämpad för att ge insikt om informantens egna erfarenheter, tankar och känslor”. Detta stämde väl överens med min undersökning då jag var i behov av att veta hur textgranskarna resonerar kring sitt arbete. Bryman menar också att kvalitativa intervjuer är en lämplig metod för undersökningar med tydligt fokus då intervjuerna med tillhörande frågeställningar kan inriktas på detta fokus (Bryman 2011:444).

Undersökningar med kvalitativt material ifrågasätts ibland för att antalet intervjupersoner är för få för att resultaten ska kunna generaliseras (Kvale & Brinkmann 2010:280). Mitt material består av intervjuer med enbart fyra intervjupersoner à cirka en och en halv timma och materialet kan därför ses som förhållandevis tunt och inte generaliserbart. Bryman menar att dock resultat från kvalitativa undersökningar ska generaliseras till teorier och inte till populationer (2011:369). Bryman refererar också till Williams (2000) som menat att resultat av kvalitativa undersökningar av en viss grupp människor kan jämföras med resultat av andra jämförbara grupper och därför i viss mån leda till generaliseringar (se Bryman 2011:369 f.).

Under tiden för intervjuerna pågick förberedelserna för ett klarspråksprojekt på Riksdagsförvaltningen. Detta kan ha påverkat textgranskarnas svar under intervjuerna då de troligtvis har reflekterat mer kring klarspråk på senare tid i och med det kommande klarspråksprojektet. Jag ser detta som en tillgång snarare än ett problem. Textgranskarna reflektioner kring klarspråk och arbetet på riksdagen kan antas ha bidragit till uttömmande svar under intervjuerna.

6 Resultat

Uppsatsens sex inledande frågeställningar fungerade som övergripande teman under intervjuerna. Materialet analyserades utifrån dessa teman. Nedan redovisas resultaten av analysen tema för tema. De som skriver betänkanden, föredragandena, kommer härnäst att refereras till som skribenterna.

6.1 Vilka ser textgranskarna som mottagare av betänkandena?

Vid analys av det övergripande tema som rörde mottagare framkom två subteman: ”skilda mottagargrupper” och ”osäkerhet på om mottagarna kan förstå”.

6.1.1 Skilda mottagargrupper

Textgranskarna menade att det finns olika mottagargrupper av betänkandena. En av grupperna är riksdagens ledamöter. En av textgranskarna rangordnade mottagarna och menade att det framförallt är ledamöterna som är mottagare eftersom de ska fatta beslut om det som utskotten föreslår i betänkandena; de behöver alltså kunna tillgodogöra sig informationen i dem för att kunna sköta sitt jobb. Journalister och forskare framkom också

som mottagare.

Vidare menade samtliga textgranskare att allmänheten är en mottagargrupp. En av textgranskarna menade att man kallar den gruppen för ”den intresserade allmänheten” men ställde sig frågande till ordvalet ”den intresserade”:

Det är naturligtvis rätt intressant för vem är det som ska kunna förstå? (A)

Textgranskarna uppgav också att de tror att skribenterna främst ser ledamöterna som mottagare av betänkandena och att de glömmer bort att det finns andra mottagargrupper. En av textgranskarna uttryckte sig så här:

Det finns ju flera mottagare men jag tror att utskotten tenderar att tänka att det är ledamöterna bara. Då räcker det ju om de förstår och de är ju vana vid det här språket.
(A)

6.1.2 Osäkerhet på om mottagarna kan förstå

Textgranskarna uppgav att de är osäkra på om den mottagargrupp som de kallar allmänheten kan förstå och tillgodogöra sig informationen i betänkandena. En av textgranskarna uttryckte sig så här:

Jag tror inte att alla betänkanden som lämnar det här huset är begripliga för allmänheten alla gånger. (C)

Textgranskarna menade att detta har att göra med dels hur betänkandena är skrivna, dels innehållet i dem. Språket är många gånger tungt. Ämnena som behandlas kan vara komplexa och textgranskarna menade att det kan krävas en viss förförståelse för att förstå betänkandena fullt ut. Det kan handla om att det krävs en viss kunskap om arbetet i riksdagen eller en viss kännedom om den fråga som betänkanden behandlar. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

Frågan är om det krävs en viss utbildningsbakgrund [...] för att förstå ett nytt lagförslag så måste man ju liksom känna till hur det var förut egentligen [...] det är mycket som är underförstått. (A)

Jag vet inte var man ska dra gränsen riktigt för jag tycker att det förekommer ofta svåra begrepp och termer som inte förklaras. Det är ju ett problem, fackkunskaper, det kan ju inte alla vara då, fackkunniga inom alla områden. (D)

En av textgranskarna påpekade att just för att ämnena är komplicerade är det särskilt viktigt att språket inte är det. Hen⁴ uttryckte sig så här:

Många ämnen är ju krångliga men det är ju när ämnena är krångliga som det är viktigast att ha det så redigt som möjligt och begripligt förstås. (C)

6.2 Hur tolkar textgranskarna klarspråk?

Under intervjuerna beskrev textgranskarna klarspråk på olika sätt. En av dem fokuserade på klarspråksråd, exempelvis enkel meningsbyggnad, medan tre av dem talade om klarspråk på ett mer övergripande plan och fokuserade på att språket ska vara klart, tydligt och mottagaranpassat. En av textgranskarna uttryckte sig så här:

Jag tycker att klarspråk är att tala och skriva på ett sätt så att vanliga medborgare förstår vad som sägs eller skrivs och förstår vad som förväntas av dem. (D)

Denna beskrivning av klarspråk stämmer väl överens med andemeningen i Språkrådets uttolkning av språklagen (2010:7). Samtliga textgranskare nämnde någon gång under intervjun också språklagen. När textgranskarna under intervjuerna beskrev sitt arbete berörde de alla nivåer av klarspråksråd som Nord (2011:47) tar upp: generella råd om skrivprocess och mottagaranpassning, olika aspekter på textens övergripande struktur i vid mening, grammatiska och textlingvistiska aspekter och aspekter av ordval och bruk av skiljetecken. Textgranskarnas bild av klarspråk stämmer alltså överens med rådande klarspråksnormer. Dessa normer kan sägas utgöra den kodifierade diskursnormen vad gäller klarspråk i Sverige. Något som förefaller intressant är att en av textgranskarna frågade om jag med klarspråk menade klarspråk i allmänhet eller klarspråk på riksdagen. Detta tyder på att klarspråk i allmänhet och klarspråk inom textgranskarnas verksamhet i viss mån skiljer sig åt. Textgranskaren som tog upp detta uttryckte sig så här:

Jag har ju den där klarspråksparagrafen i skallen, vårdat enkelt och begripligt. Det ska vara så lätt för en läsare som möjligt att ta till sig en text och sen vad det innebär är ju väldigt olika saker men språket ska inte vara ett hinder [...] vad gäller vårt arbete här skulle jag vilja säga att det ska vara så begripliga som möjligt utifrån de förutsättningar vi har. (C)

6.3 Följer textgranskarna rådande klarspråksnormer?

Vid analys av det övergripande tema som rörde klarspråksnormer framkom två subteman:

⁴ Jag använder i den här uppsatsen det könsneutrala pronomenet hen. För mer information om pronomenet, se Språkrådets text *Pronomenet hen* (2013).

”klarspråksråd som textgranskarna följer” och ”klarspråksråd som textgranskarna inte följer”.

6.3.1 Klarspråksråd som textgranskarna följer

Under intervjuerna fick textgranskarna titta på en uppsättning allmänna klarspråksråd hämtad från *Klarspråk lönar sig* (2006:7 f.). Jag ombad textgranskarna att fritt diskutera kring råden utifrån deras arbete med betänkandena. Jag delar här upp råden i fyra grupper i enlighet med Nord (2011:47): generella råd om skrivprocess och mottagaranpassning, olika aspekter på textens övergripande struktur i vid mening, grammatiska och textlingvistiska aspekter och aspekter av ordval och bruk av skiljetecken. De råd som textgranskarna alltid försöker följa är de som har med grammatiska och textlingvistiska aspekter att göra och de som har att göra med aspekter av ordval och bruk av skiljetecken. Dessa råd tillhör det område Josephson (2006:5 f.) kallar för språkriktighet. Textgranskarna fokuserar till exempel på att undvika ålderdomliga och svårbegripliga ord, att förklara svåra men nödvändiga termer, att använda ett aktivt språk genom att till exempel undvika passiveringar och att vägleda läsaren genom sambandsord. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

Aktivt språk, ja det gör vi absolut. Aktiva subjekt, det tycker vi är viktigt. (A)

Ålderdomliga och svårbegripliga ord kan vi ju faktiskt ge oss på. Dels så har vi Svarta listan, dels även ord som inte finns i Svarta listan kan man ju faktiskt påpeka att det kanske kan uttryckas på ett mindre tungt sätt. (D)

6.3.2 Klarspråksråd som textgranskarna inte följer

De klarspråksråd som föreföll vara mer problematiska att följa var de som behandlade textens övergripande struktur, exempelvis att skriva det viktigaste först, att sammanfatta längre texter, att tänka på textens utseende och att vägleda läsaren på ett högre plan exempelvis genom att flytta hela textmassor. Dessa råd tillhör det område Josephson (2006:5 f.) kallar för textriktighet. Textgranskarna uppgav att de inte alltid kan ta hänsyn till dessa råd när de granskar betänkanden eftersom betänkandena redan har en bestämd struktur. Vad det gäller textens utseende kan textgranskarna bara påpeka om betänkandet inte följer mallen. I betänkandena ingår redan en innehållsförteckning och en sammanfattning och därför kan textgranskarna enbart påpeka om innehållsförteckningen eller sammanfattningen inte följer instruktionerna för hur sådana ska utformas. I *Betänkandehandboken* (2012:46) står det att ”ett betänkande är uppbyggt enligt en fast struktur som syftar till att underlätta för läsaren att orientera sig i ett ofta komplicerat och omfattande material”. Textgranskarna tycks dock mena att de i vissa fall skulle kunna åstadkomma bättre betänkanden om de hade

möjlighet att granska betänkandena på ett högre plan. Tre av textgranskarna uttryckte sig så här:

Vi kan inte ta texten som helhet [...] vi håller på mycket med detaljer. Det är strukturen som är problemet egentligen. (A)

Här har ju texterna ett visst upplägg som i och för sig är ganska tydligt men ändå lite tungt. Det är att skriva lite vad som står i motionerna, bakgrunden till ärendet och tidigare behandling [...] jag läser på ett visst plan. Jag tänker liksom inte på ett mer genomgripande plan att jag ska göra större förändringar [...] jag har ett visst handlingsutrymme. (B)

I betänkanden är det väldigt styrt med strukturen [...] vi har inte det här stora övergripande perspektivet att rodda om i texten. (C)

Vad det gäller generella råd om skrivprocess och mottagaranpassning finns bara ett sådant med i *Klarspråk lönar sig* (2006:7f), nämligen rådet att tänka på läsaren genom att ha klart för sig vem man skriver till och varför. Också detta råd hör till det område Josephson (2006:5 f.) kallar för textriktighet. Två av textgranskarna menade att de följer det rådet automatiskt när de granskar betänkanden. De två andra textgranskarna menade att det är svårt att följa det rådet eftersom de själva och skribenterna inte har samma bild av vem läsaren är. De ser rådet som ett övergripande råd som ska genomsyra hela texten och menar att de inte kan uppfylla det på grund av tidsbrist och den förutbestämda strukturen på betänkandena.

6.4 Vilka redskap har textgranskarna att tillgå när de granskar betänkanden?

Textgranskarna var överens om att de har en mängd olika redskap att tillgå vid arbetet med betänkanden. Under intervjuerna räknade de upp alla redskap de kom på men det finns troligtvis fler. Textgranskarna använder sig ofta av interna dokument i arbetet. Det kan till exempel röra sig om tidigare texter, egna riktlinjer vad det gäller särskrivningar och stor och liten bokstav och deras egen interna databas. De använder sig även av *Betänkandehandboken*. Vidare har textgranskarna ett stort antal tryckta publikationer att tillgå vid arbetet med betänkanden. De använder sig bland annat av *Svenska akademiens ordlista*, *Myndigheternas skrivregler*, *Svenska skrivregler*, *Svensk ordbok*, *Svenskt språkbruk*, *Svarta listan* och ett avstavningslexikon. Dessutom har textgranskarna hela nätet till sitt förfogande i arbetet. De kan exempelvis använda sig av olika översättningswebbplatser, artiklar om språkvård, Språkrådets frågelåda, EU:s webbplats och de kan även söka på nätet om det skulle vara något annat de funderar på. De har även

tillgång till *Nationalencyklopedin* på nätet. Textgranskarna nämnde även att de använder sig av exempelvis EU:s databaser, EU:s publikationshandbok och olika myndigheters termbankar vid granskningen av betänkanden. Vidare framhöll textgranskarna att de har mycket kontakt med varandra när de arbetar med betänkandena. De ber varandra om hjälp och råd. De har även textmöten varje vecka där de bland annat diskuterar språkfrågor och månadsmöten där också språkvårdaren och en redaktör från informationsenheten är med. På månadsmötena diskuterar de både frågor om samarbete mellan enheterna och språkfrågor. De kan också använda sig av språkvårdaren på Riksdagsförvaltningen som en resurs. De kan ställa frågor till hen och hen skriver också språkbrev med rekommendationer.

6.5 Vilka hinder finns för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer?

Vid analys av det övergripande tema som rörde hinder framkom fem subteman: ”resurser”, ”textgranskarna kommer in sist i processen”, ”skrivtraditioner”, ”regeringens propositioner” och ”kommunikationen med skribenterna är inte tillräckligt utvecklad”.

6.5.1 Resurser

Textgranskarna uppger att de skulle kunna åstadkomma betänkanden som i större utsträckning följer rådande klarspråksnormer om de hade mer tid på sig. Detta kan jämföras med *Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor* (2012). Rapporten innehåller resultat från en inventering av riksdagens språkliga kultur som en grund för ett klarspråksprojekt. Där framhölls tid, men då främst från skribenternas sida, som det största hindret för att åstadkomma bra texter. Textgranskarna berättar att de själva bara har tid att läsa betänkandena en gång vilket kan vara problematiskt eftersom de läser på många plan samtidigt, de tittar exempelvis både på begriplighet och på grafisk utformning. En av textgranskarna uttryckte sig så här:

Det vi gör är små punktinsatser egentligen. Ska man göra ordentligt klarspråk så behöver man ju ta helheten mer vilket vi inte har möjligheten att göra, eller vi kan ha möjlighet att göra det när vi hinner. (C)

Tidsaspekten hör ihop med mängden personal. Två av textgranskarna uppgav också en önskan om att vara fler och en av dem såg personalbrist som det största hindret för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer.

6.5.2 Textgranskarna kommer in sist i processen

Textgranskarna uppgav att traditionen vad det gäller arbetssätt på riksdagen ser ut så att de

kommer in sist i processen. Detta stöds också av det som står i *Betänkandehandboken* (2012:241): ”När utskottet har fattat beslut om ett betänkande ska betänkandet tryckas. Dessförinnan ska det språkgranskas av textgranskare vid enheten för riksdagstryck”. Textgranskarna menade att detta gör att de inte kan arbeta med klarspråk i betänkandena i lika stor utsträckning som om de kommit in tidigare i processen. Dels för att betänkandena när de kommer till textgranskarna redan är färdigskrivna och de därför inte kan göra lika många ändringar, dels för att de inte har samma möjlighet att samarbeta med skribenterna som på ett tidigare stadium. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

Textgranskarnas arbete tidigare var ju bara korrekturläsning och det har ju aldrig ändrats även om vi har börjat gå in och göra mer ändringar och påverka mer så kommer vi ändå i sista ledet [...] med det här sättet att jobba så borde vi egentligen ha en annan kommunikation för att det verkligen ska bli bra. (B)

Det som egentligen skulle behöva göras [...] är att börja med tanken hos skribenten. När jag sitter med ett betänkande och inser att jag har ett och samma stycke som löper över två och en halv sida, det är inget jag kan göra något åt då, det är en så genomgripande ändring så det går liksom inte. Då får jag istället göra det mer kosmetiskt. (D)

6.5.3 Skrivtraditioner

Textgranskarna uppehöll sig under intervjuerna vid de skrivtraditioner som råder på riksdagen. De menar att skribenterna ofta verkar tycka att det låter finare med svåra ord och ord på engelska och att de är vana att skriva på ett visst sätt. Det stämmer överens med *Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor* (2012) där en teori är att skribenterna kanske inte vill, får eller vågar skriva på ett annat sätt än de alltid har gjort. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

Det är ju mycket traditioner i det här huset och det är uttryck som hänger kvar. Det här slaget av texter har ju producerats [...] under väldigt lång tid. Det är mycket gammalt som lever kvar och som man inte liksom ändrar på hur som helst i brådrasket. (C)

Jag kämpar på väldigt mycket med engelskan och franskan som kommer in och det tycker de låter finare i utskotten [...] Ibland har de haft justering redan, då har ju ledamöterna i utskottet till exempel godkänt texten eller så har någon en chef och vågar inte ändra [...] dels är det tid, dels ser vi att de faktiskt inte vågar. (A)

En av textgranskarna påpekar också att språket i riksdagen innebär en enorm terminologi med språk och termer från både den politiska sidan, den juridiska sidan och från riksdagen själv. Dessutom tillkommer termer från alla de femton utskottens fackområden.

6.5.4 Regeringens propositioner

Textgranskarna tar under intervjuerna upp propositionerna som kommer från regeringen som problematiska. Regeringen har nämligen ingen textgranskning av löptext och textgranskarna uppger att felaktigheter från propositionerna kommer igen i betänkandena. En av textgranskarna menar att detta är det största hindret för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer. Textgranskarna uppger att skribenterna i riksdagen ibland klipper och klistrar in från eller citerar propositioner, gamla betänkanden eller andra texter vilket gör att det blir svårt att arbeta med klarspråk i betänkandena. Detta problem tas också upp i *Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor (2012)* och kopplas där samman med att skribenterna har för lite tid på sig när de ska skriva betänkanden och därför klipper, klistrar och citerar för att det går snabbare. En annan orsak som textgranskarna tar upp är att skribenterna inte vill att det ska bli fel och därför klipper, klistrar och citerar för att texten inte ska få en annan betydelse. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

De är väldigt noga med att det ska vara korrekt och om de refererar så kanske de värderar lite eller vrider lite på informationen och tar de ett citat, då får de ju det exakta som sades men det blir mycket svårare att läsa. (B)

De som skriver plockar ibland in saker från propositionen rakt av utan att egentligen reflektera över hur det påverkar texten i övrigt. När man klipper och klistrar så mycket som det ibland görs så blir det ingen bra text i slutändan, dels för att det då blir sådan väldig skillnad i karaktär i olika delar och dels för att de [...] inte vill rakt av citera utan de plockar in det som om det vore deras egen text utan att bearbeta den tillräckligt mycket. (D)

En av textgranskarna uppgav också att hen skulle vilja utveckla kontakten med regeringskansliet just eftersom regeringens texter går igen i riksdagens och tvärtom.

6.5.5 Kommunikationen med skribenterna är inte tillräckligt utvecklad

Textgranskarna uppgav att de tycker att de har för lite kommunikation med skribenterna. Skribenterna besöker ibland textgranskarna eller ringer dem för att fråga om något eller få råd men i de flesta fall träffar aldrig textgranskarna och skribenterna varandra. I *Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor (2012)* visar resultat av intervjuer med textgranskare på Riksdagsförvaltningen att de tycker att kommunikationen med skribenterna fungerar bra. Textgranskarna som jag intervjuat uppger också att de tycker att kommunikationen fungerar bra men att de vill ha ännu mer kontakt.

Eventuella problem med kommunikation tycks således vara av kvantitativ snarare än kvalitativ art. Samtliga textgranskare uppger dock att de har mer och mer kommunikation med skribenterna. De har börjat gå ut till alla utskott och presentera sig och berätta om sitt arbete och håller också en introduktion för alla nyanställda på utskottskanslierna. Kommunikationen med skribenterna kan också ses som en möjlighet. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

För att kunna skriva om saker måste man veta vad man skriver om och då måste man samarbeta med de som kan ämnet bättre. Det känns ju som att vi behöver ju definitivt prata med dem som skriver. Våra krumelurer på papperet räcker inte för att få någon större förändring men vi har ju börjat prata mycket mer [...] och de är jättepositiva [...] kommunikationen med skribenterna tycker jag det är absolut det viktigaste. (B)

De flesta vet ju att vi finns men många kanske inte vet riktigt vilken uppgift vi fyller och vad vi kan hjälpa till med [...] men det är vissa som gärna kommer ner och byter några ord och frågar och det tycker jag är så förnämligt för då får jag direktkontakt och [...] behöver inte skicka elva mejl och missuppfatta varandra på vägen. (D)

En aspekt som två av textgranskarna tog upp är att språk är något känsligt och personligt. De menade att de inte alltid kan påpeka allt de skulle vilja i betänkandena eftersom skribenterna inte kan ta till sig allt på en gång. För att ”få skribenterna med sig” (C) måste textgranskarna prioritera vilka ändringar de ska göra i texterna. En av textgranskarna menade att de måste ”avdramatisera” (A) granskningen genom mer kommunikation med skribenterna. De två textgranskarna som uppehöll sig vid aspekten att språk är känsligt uttryckte sig så här:

Vi har en del taktik i jobbet, har man ett betänkande till exempel och det är mycket att göra där man vill verkligen, verkligen, verkligen få bort vissa saker så får man tänka sig för och välja så att man inte förolämpar någon för mycket. (A)

Om det är väldigt mycket så får man välja och ta vissa saker, för vi kan inte sitta och skriva om ett helt betänkande, det håller liksom inte och om vi gjorde det skulle de bli galna uppe på utskotten för att då måste ju de ta ställning till det. Gör vi för mycket är ju risken [...] kanske att de tycker att det här har vi inte tid med, vi struntar i alltihop i princip. (C)

6.6 Vilka möjligheter finns för att åstadkomma betänkanden som följer rådande klarspråksnormer?

Vid analys av det övergripande tema som rörde möjligheter framkom tre subteman vilka både kan ses som möjligheter och i viss mån också förutsättningar: ”klarspråksprojekt”,

”klarspråksintresserad riksdagsdirektör” och ”generationsskifte”.

6.6.1 Klarspråksprojekt

Textgranskarna berörde flera gånger under intervjuerna det kommande klarspråksprojektet och såg det som en stor möjlighet att utveckla klarspråksarbetet på riksdagen. I *Rapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor. Förberedelser för ett klarspråksprojekt (2013)* finns en beskrivning av projektet. Projektet ska pågå på Riksdagsförvaltningen från våren 2013 till hösten 2014. Projektmålet är att få igång aktiviteter som ska ligga till grund för ett fortsatt systematiskt klarspråksarbete. Detta ska göras genom bland annat utbildning, arbetsgrupper, evenemang och ambassadörer. Textgranskarna hoppas på möjligheten att genom klarspråksprojektet till exempel få prova att komma in tidigare i processen och få en närmare kontakt med skribenterna. En av textgranskarna uttryckte sig så här:

Det är en typ av granskning eller språkvård eller coachning som behövs [...] och ett sätt att utveckla skrivandet i klarspråksprojektet kan vara att ha skrivverkstäder eller [...] att någon av oss kan vara tillgänglig och gå ut och sitta med just i det skedet när man lägger upp texten. (D)

En av textgranskarna uppgav dock att hen väntar på det ekonomiska understödet för projektet innan hen kan ta det helt på allvar. En annan textgranskare påpekade hur viktigt det är att klarspråksprojektet följs upp också när det är över. Hen uttryckte sig så här:

Det är ju spännande med klarspråksprojektet, att se vad det leder till, för att vi kan hålla hur mycket kurser som helst och skrivverkstäder och allt vad det kan tänkas bli men sen när det här projektet är slut [...] finns det någon organisation som kan ta vara på resultatet och fortsätta arbeta framåt? Det får inte glömmas bort för då är det bortkastat. (C)

6.6.2 Klarspråksintresserad riksdagsdirektör

En aspekt som påverkar klarspråksarbetet i en positiv riktning som samtliga textgranskare var överens om var det faktum att de har en riksdagsdirektör som är intresserad av klarspråk. Textgranskarna uppgav att det är riksdagsdirektören som har kommit med initiativet till och beslutat om att det ska komma till stånd ett klarspråksprojekt. Två av textgranskarna uttryckte sig så här:

Vi ju fått en ny riksdagsdirektör [...] och hon är engagerad i klarspråk. Så att hon har kommit med det initiativet. Det kommer inte från oss alls utan det kommer från henne. Hon vill driva klarspråk så där har vi stöd uppifrån. (A)

Att klarspråksprojektet har kommit till stånd nu har ju att göra med nya riksdagsdirektören [...] och hon är ju intresserad av klarspråk så det är väl en förutsättning för att det har kommit igång men vi har ju samtidigt jobbat i den riktningen under ett antal år. (C)

6.6.3 Generationsskifte

Tre av textgranskarna framhöll att generationsskiftet på arbetsplatsen har möjliggjort att klarspråksarbetet har gått framåt. Hela arbetsstyrkan har bytts ut på sju år vilket de uppgav har betydelse för klarspråksarbetet. De menade att nya textgranskare har kommit in med nya sätt att se på språket, dels på grund av utbildning och tidigare arbetsplatser men också på grund av tiden som råder, att klarspråk blivit alltmer aktuellt. En av textgranskarna uttryckte sig så här:

Jag tror att det har kommit in den ena personen efter den andra som har kommit med en massa nya tankar och så, och så testar vi och sen har vi börjat göra mer och mer av det där klarspråkliga. (B)

7 Sammanfattning av resultat

Nedan svarar jag på uppsatsens inledande frågeställningar och sammanfattar resultaten.

Textgranskarna menar att de själva ser i princip hela Sveriges befolkning som mottagare av betänkandena medan skribenterna främst ser ledamöterna som mottagare. Textgranskarnas bild av klarspråk stämmer överens med rådande klarspråksnormer. Textgranskarna följer dock inte alla klarspråksråd. De fokuserar främst på ord- och meningsnivå. Granskning av betänkandena på ett högre plan tycks falla utanför textgranskarnas uppgifter då betänkandena har en förutbestämd struktur. Textgranskarna har ett flertal redskap att använda sig av när de granskar betänkanden. Brist på resurser, att textgranskarna kommer in sist i processen, skrivtraditioner, att felaktigheter i regeringens propositioner kommer igen i betänkandena och det faktum att kommunikationen med skribenterna inte är tillräckligt välutvecklad hindrar arbetet med klarspråk. Det kommande klarspråksprojektet, den klarspråksintresserade riksdagsdirektören och generationsväxlingen ses som möjligheter och i viss mån också förutsättningar för klarspråk. Resultaten visar att arbetet med klarspråk på riksdagen påverkas av flera olika faktorer, bland annat riksdagens traditioner vad gäller arbetssätt och skrivsätt. Främst tycks textgranskarnas möjlighet att påverka betänkandena, också på ett tidigt stadium, och deras kommunikation med skribenterna vara av vikt för att utveckla klarspråksarbetet.

8 Diskussion

Av de resultat som framkommit har jag valt att i diskussionen lyfta fram de hinder och möjligheter som textgranskarna såg för arbetet med klarspråk av den anledningen att dessa är intressanta att diskutera om man vill utveckla klarspråksarbetet.

De hinder och möjligheter som framkommit behandlar till stor del samma områden. Textgranskarnas möjlighet att påverka betänkandena är enligt mina resultat en nyckel till klarspråk. Här vill jag göra en koppling till Nords (2011:196) hypotes som nämns i kapitlet ”Tidigare forskning” och som bland annat pekar på att proaktiv språkvård är att föredra framför reaktiv. Textgranskarnas roll på riksdagen i dag är mer reaktiv än proaktiv då de inte har möjlighet att vara med och planera betänkandena utan kommer in i bilden först när betänkandena är färdigskrivna. Också Gunnarsson (1992) för ett resonemang kring möjligheten att påverka. Hon menar att det i många fall är slöseri med resurser när personer som skriver inte kan påverka det de skriver och att man därför bör försöka utvidga och förändra skrivrollerna, särskilt för de tjänstegrupper som har minst möjlighet till skapande verksamhet. (Gunnarsson 1992:133) Om textgranskarna hade större möjlighet att påverka strukturen i betänkandena skulle de därför få bättre möjlighet att använda mer av sin kapacitet i arbetet.

En av anledningarna till att textgranskarnas roll är reaktiv snarare än proaktiv är att deras arbetsuppgifter innebär fokus på språkriktighet och inte textriktighet (se Josephson 2010:5 f.). Det kodifierade klarspråksidealet som finns i språklagen och i diverse handböcker stämmer alltså inte helt överens med det arbete textgranskarna faktiskt utför. Mina resultat pekar dock på att textgranskarna har kunskaper inom både språkriktighet och textriktighet. Josephson (2006:5 ff.) menar att språkriktigheten överlag får större utrymme än textriktigheten och kanske är det en bidragande orsak till att textgranskarna på riksdagen inte får möjlighet att använda sina kunskaper om textriktighet i arbetet. Textgranskarna respekterar det avgränsade mandatet men känner frustration över att inte kunna göra betänkandena ännu bättre genom att granska dem på ett högre plan.

De råd som textgranskarna ser som problematiska att följa, exempelvis ”vägled läsaren”, ska enligt *Betänkandehandboken* (2012) vara inbyggda i den förutbestämda strukturen på betänkandena. Samtidigt krävs det en viss flexibilitet när man arbetar med mottagaranpassning och den förutbestämda strukturen tillåter inte det. Också detta kan kopplas till Nords (2011:196) hypotes som pekar på att målorienterad språkvård är att föredra framför regelorienterad. Det arbete som textgranskarna utför är mer regelorienterat än målorienterat. Textgranskarna arbetar efter målet att göra betänkandena mottagaranpassade men måste samtidigt följa de regler som finns inom verksamheten. De kan inte ändra strukturen på betänkandena och de styrs också av tidsbegränsning.

En annan anledning till textgranskarnas reaktiva roll är att de, av tradition, kommer in

sent i processen när ett betänkande blir till. Nord (2011:193 f.) tar också upp detta problem i sin rapport och menar att det får till följd att de som granskar texterna enbart kan lösa problem lokalt i texten vilket stämmer överens med mina resultat. Om textgranskarna kom in tidigare i processen skulle de ha möjlighet att påverka betänkandena mer. De skulle också ha möjlighet till mer kommunikation med skribenterna, vilket enligt mina resultat är en annan nyckel till klarspråk.

Vad det gäller kommunikationen textgranskarna och skribenterna emellan vill jag göra ännu en koppling till Nord (2011:196) hypotes som också pekar på att integrerad språkvård är att föredra framför avskild och att en dialog med utrymme för lärande också gynnar klarspråksarbetet. Textgranskarna och skribenterna på riksdagen är åtskilda rent fysiskt då textgranskarna sitter på enheten riksdagstryck medan skribenterna arbetar i utskottskanslierna på våningarna ovanför. Dessutom menar jag att textgranskarna och skribenterna följer olika diskursnormer när de arbetar med betänkanden. Nord påpekar också att man inte kan vänta sig att alla myndighetsskribenter känner till och accepterar normer för klarspråk; tvärtom pekar klarspråksarbetet på antagandet att de inte gör det. Dessutom menar Nord att språkvårdare inte är särskilt insatta i den verksamhet där texter blir till och att det därför kan uppstå en normkonflikt. (Nord 2011:25 f.) Nord skriver visserligen om språkvård på entreprenad men detta måste i viss mån också kunna stämma överens med textgranskarna på riksdagen eftersom deras specialkunskap är språket medan skribenternas specialkunskap är innehållet i betänkandena. Därför är textgranskarnas normer kopplade till klarspråk medan skribenternas normer handlar om traditioner och språkbruket inom de fackområden de skriver om. Textgranskarna menar att skribenterna kanske inte vågar bryta normerna. Också *Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor* (2012) tar upp den teorin. Textgranskarna menar också att skribenterna verkar skriva för ledamöterna och inte för allmänheten, alltså tycker de att de inte behöver skriva på ett mer tillgängligt sätt.

Om kommunikationen textgranskarna och skribenterna emellan utvecklades skulle eventuellt en del problem rörande skilda diskursnormer kunna avhjälpas genom att skribenterna och textgranskarna skulle få ökad förståelse för varandras arbete. Både Gunnarsson (1992), Nord (2011) och Kjærgaard (2010) visar att kommunikation kring och återkoppling på texter är av stor vikt för att klarspråksarbete ska fungera tillfredsställande. Textgranskarnas arbete skulle med mer kommunikation med skribenterna också kunna handla mer om utbildning av skribenterna vilket i längden skulle leda till betänkanden som i högre grad följer rådande klarspråksnormer. Både Gunnarsson (1992:133) och Nord (2011:189) betonar vikten av utbildning och lärande för framgångsrikt klarspråksarbete.

De resultat jag redovisat i den här uppsatsen har relevans för yrkesverksamma språkkonsulter då resultaten bidrar till en ökad kunskap om arbete med klarspråk och om

vad som tycks vara framgångsfaktorer vid klarspråksarbete. Resultaten visar att arbete med klarspråk på myndigheter kan vara komplicerat och att hur lyckat utfallet blir kan beror på flera olika faktorer som ofta är inbyggda i verksamheten. Jag vill mena att resultaten också kan vara till nytta vid arbete med klarspråk på entreprenad då mina resultat till stor del liknar Nords (2011).

Till sist vill jag lyfta ett problem som jag stött på i arbetet med min uppsats. Det rör definitionen av klarspråk och den bristfälliga forskningen inom ämnet. Vi ser ofta klarspråk som ett vedertaget begrepp och något som är självklart att sträva efter. Men kan de klarspråksråd som rekommenderas av språkvården faktiskt appliceras på alla typer av myndighetstexter? Blir texterna i samtliga fall bättre om skribenterna och textgranskarna alltid följer rådande klarspråksnormer till punkt och pricka? Nyström Höög befarar att "klarspråksverksamheten riskerar att utvecklas till en egen enklav, organisatoriskt förankrad på myndigheterna och idémässigt ganska frikopplad från aktuell språkvetenskaplig forskning" (2009:12). Också Nord (2011:195) menar att klarspråksarbetet behöver stöd i kunskaper om vad som verkligen spelar roll för texter, för att det ska kunna göra kommunikation mer ändamålsenlig och texter mer begripliga. Här finns stora möjligheter till framtida forskning.

9 Litteratur

- Aspers, Patrik 2011: *Etnografiska metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber.
- Bendegard, Saga 2012: *Klarspråksbegreppet i EU-texter*. I: Klarspråk. Bulletin från Språkrådet. Nr 4 2012. S. 3.
- Betänkandehandboken*. 2012. Sveriges riksdag. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Bryman, Alan 2011: *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Dalen, Monica 2008: *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.
- Enheten för riksdagsstryck. Så funkar det*. 2011. Riksdagsförvaltningen.
- Josephson, Olle 2005: Språkvården och diskursnormerna. I: *Språk i Norden 2005*. S. 81–97. Oslo: Novus forlag.
- Josephson, Olle 2006: En bok om textvård. I: *Textvård. Att läsa, skriva och bedöma texter*. S. 5–24. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Kjærgaard, Anne 2012: A campaign for plain language in the municipality of Copenhagen – from textual effects to organisational context. I: *Clarity 67*. S. 17–21.
- Kjærgaard, Anne 2012: Fra lidenskab til ligegyldighed – En caseanalyse fra Danmarks Domstole af et sprogpolitisk projekts (manglende) gennemslagskraft. I: *Sakprosa*, Vol. 4:1.
- Kjærgaard, Anne 2010: *Sådan skriver vi – eller gør vi? – En undersøgelse af de tekstlige effekter af to sprogpoltiske projekter i Danmarks Domstole og Københavns Kommune og af årsagerne til projekternes gennemslagskraft*. Ph.d.-avhandling, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Kjærgaard, Anne och Simon Lange 2012: Det gode sprogprojekt!? Find råd og vejledning på dsn.dk/sprogprojekter. I: *Nyt fra Sprognævnet*. Nr 3 2012. S. 6–12.
- Klarspråk – en grund för god offentlig service*. (Ds C 1985:3)
- Klarspråk lönar sig*. (Ds 2006:10)
- Klart språk i Riksdagsförvaltningen. Slutrapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor*. 2012. Riksdagsförvaltningen.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend 2010: *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Nord, Andreas (2011): *Att göra någon annans text tydlig. Förutsättningar och språkideal vid språkbearbetning av myndighetstext*. (TeFa-rapport nr 48.) Uppsala universitet.
- Nyberg, Rainer & Tidström, Annika, 2012: *Skriv vetenskapliga uppsatser, examensarbeten och avhandlingar*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström Höög, Catharina, Söderlund, Hedda & Sörlin, Marie 2012: *Myndigheterna har ordet*. Stockholm: Norstedts.
- Pronomenet hen*. 2013. Språkrådet. (05.06.2013) <http://www.sprakradet.se/16336>
- Rahm, Henrik & Ohlsson, Claes, 2009: Klarspråksarbete, myndigheter och medborgare.

Exempel från äldreomsorgen och Malmö stad. I: *Medborgare och myndigheter*, red. av Nyström Höög, Catharina. (TeFa-rapport nr 47.) Uppsala universitet.

Rapport från arbetsgruppen för klarspråksfrågor. Förberedelse för ett klarspråksprojekt. 2013. Riksdagsförvaltningen.

Språklag (SFS 2009:600)

Språkrådets uttolkning av språklagen. 2010. Språkrådet. (20.03.2013).
<http://www.sprakradet.se/6641/>

Rapport om klarspråksverksamhet 2012. 2012. Språkrådet. (20.03.2013).
<http://www.sprakradet.se/16002/>

Sveriges riksdag 2007a: *Beslut om lagar.* (20.04.2013)
<http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Riksdagens-uppgifter/Beslutar-om-lagar/>

Sveriges riksdag 2007b: *Så funkar riksdagen.* (20.04.2013)
<http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/>

Sveriges riksdag 2007c: *Så arbetar ledamöterna.* (20.03.2013).
<http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Sa-arbetar-ledamoterna/>

Sveriges riksdag 2007d: *Talmannen.* (20.03.2013).
<http://www.riksdagen.se/sv/Sa-funkar-riksdagen/Talmannen/>

Säljö, Roger 2008: *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv.* Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.

Trost, Jan 2010: *Kvalitativa intervjuer.* 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.